

Zes gelijkenissen die een eenheid vormen

Aan het begin van het vijftiende hoofdstuk van zijn evangelie schrijft Lukas:

“Al de tollenaars en de zondaars nu kwamen telkens naar Hem [d.i. Jezus] toe om Hem te horen. En de Farizeeën en Schriftgeleerden mopperden en zeiden: Deze ontvangt zondaars en eet met hen. Hij nu sprak tot hen deze gelijkenis...” (Luk. 15:1-3)

De godsdienstige leiders van Israël ergerden zich aan het gedrag van de Here Jezus. Hij knoopte vriendschapsbanden aan met mensen van laag allooi. “Tollenaars en zondaars”, mensen waarop door de toenmalige samenleving werd neergekeken, kwamen massaal op Hem af omdat ze wilden horen wat Hij te zeggen had. En Hij ontving zulke mensen hartelijk en gebruikte de maaltijd met hen.

Wat de Farizeeën en de Schriftgeleerden over de Here zeiden, was waar. Hij had gegeten en gedronken in het huis van een tollenaar, in het bijzijn van andere tollenaars en van mensen die door de Schriftgeleerden als zondaars werden beschouwd. Hij was eregast geweest in het huis van Levi (Luk. 5:27-29) en zou dat later opnieuw zijn in het huis van Zacheüs (Luk. 19:1-6). Hij had een beruchte dame vriendelijk ontvangen en haar de zonden vergeven (Luk. 7:36-50). Hij had duizenden mensen van voedsel voorzien en met hen gegeten en gedronken (Luk. 9:10-17, Matth. 15:32-39). Zulke menigten bestonden voor een groot deel uit personen die het woord van God nauwelijks kenden en die zich beslist niet nauwgezet hielden aan Gods wet (Joh. 7:49). “Aan zijn publiek kun je al zien dat die man niet deugt”, zeiden de Farizeeën, “Hij ontvangt zondaars en eet met hen”. Of, zoals ze later zouden opmerken: “Bij een zondig man is Hij naar binnen gegaan om er Zijn intrek te nemen” (Luk. 19:7).

Eén gelijkenis, of twee?

Om op zulke aantijgingen antwoord te geven vertelde de Here “een gelijkenis” (Luk. 15:3). Dit Bijbelwoord lijkt betrekking te hebben op het verhaal van het verloren schaap, want dat volgt onmiddellijk op vers 3. Deze gelijkenis is niet alleen opgetekend door Lukas (15:4-7) maar ook door Mattheüs (18:12-14).

Als we niet bij vers 7 stoppen maar verder lezen, ontdekken we dat de Here na het vertellen van de geschiedenis van het verloren schaap nog niet was uitgesproken. Hij vervolgde Zijn betoog door op te merken:

Of welke vrouw steekt niet, als zij tien drachmen heeft en één drachme verliest, een lamp aan en veegt het huis en zoekt zorgvuldig, totdat zij die vindt? En als zij die heeft gevonden, roept zij haar vriendinnen en buurvrouwen bijeen en zegt: Weest blij met mij, want ik heb de drachme gevonden die ik had verloren” (Luk. 15:8-9)

Door het voegwoord “of” te gebruiken, laat de Verteller zien dat het verhaal van de munt een nadere toelichting verschaft bij het verhaal van het schaap. De Here beschouwde de verhalen van schaap en munt niet als twee afzonderlijke gelijkenissen maar als onderdelen van één enkele gelijkenis. Het verhaal van de munt is echter door geen enkele andere evangeliëschrijver opgetekend. Dat vinden we alleen bij Lukas.

Aangezien de gelijkenissen van het schaap en de munt een eenheid vormen kunnen de inleidingswoorden (“Hij nu sprak tot hen deze gelijkenis...”) op dit dubbele verhaal betrekking hebben. Bij deze gelijkenissen gaf de Here immers een vergelijkbaar commentaar. We vinden dit in vers 7 en vers 10.

Twee gelijkenissen, of drie?

Wie ook bij vers 10 nog niet met lezen stopt ontdekt dat de Here zelfs na het vertellen van de geschiedenis van de verloren munt nog niet was uitgesproken. Hij knoopte daar meteen een nieuw verhaal aan vast, want Lukas schrijft:

“Hij nu zei: Iemand had twee zonen...” (Luk. 15:11).

De gelijkenis van de verloren zoon is net als het verhaal van de verloren munt alleen maar door Lukas overgeleverd. En ook deze gelijkenis heeft betrekking op het terugvinden van iets dat was verloren. In dit geval gaat het echter niet om een dier of een ding maar om een mens, sterker nog: om een geliefd kind, een zoon.

Veel uitleggers stellen daarom vast dat de gelijkenissen van het schaap, de munt en de zoon een drie-eenheid vormen. In deze gelijkenissen is er sprake van een opklimming van gedachten. Er wordt eerst gezocht in “de woestijn”,

dan in “het huis” en uiteindelijk blijkt het te gaan om een terugkeer naar het *vaderhuis*.

Maar: ook na het vertellen van het verhaal van de verloren zoon was de Heiland nog niet uitgesproken! We lezen aan het eind van hoofdstuk 15 niet: “En Jezus vertrok vandaar...”. Integendeel, Lukas wijdt meerdere hoofdstukken aan het vastleggen van één enkele toespraak van de Here. Bij die toespraak waren er tollenaars en zondaren aanwezig, want die kwamen “telkens naar Hem toe om Hem te horen” (Luk. 15:1). Er waren ook Farizeeën en Schriftgeleerden in de buurt, want die mopperden over de zondaars in het publiek (Luk. 15:2). En zoals uit het verslag van de evangelieschrijver nog zal blijken waren er onder de luisteraars bovendien leerlingen van Jezus.

Drie gelijkenissen, of vier?

De verhalen over het verloren schaap, de verloren munt en de verloren zoon waren gericht tot de Schriftgeleerden en de Farizeeën. Want de Here “sprak tot *hen* deze gelijkenis” (Luk. 15:3). Aanvankelijk ging Hij rechtstreeks op hun gemopper in. Daarna richtte Hij zich tot Zijn leerlingen. Want de evangelieschrijver vervolgt:

“Hij nu zei ook tot Zijn discipelen: Er was een rijk mens die een rentmeester had...” (Luk. 16:1-13)

De gelijkenis van de onrechtvaardige rentmeester is evenals die van de verloren munt en de verloren zoon alleen maar door Lukas overgeleverd.

Volgens de gangbare opvatting van dit verhaal zou de evangelieschrijver aan het begin van hoofdstuk 16 van de hak op de tak springen. De Here zou plotseling op een ander onderwerp zijn overgegaan. Terwijl Hij eerst sprak over de liefdevolle zorg van God voor het verlorene, zou Hij Zijn discipelen nu voorhouden dat die goedgeefs en offervaardig moesten zijn aangezien ze anders niet konden worden behouden (Luk. 16:9-13).

De hoofdstukindeling van de Bijbel kan ons op een dwaalspoor brengen. Want in het boek dat Lukas schreef is hoofdstuk 16 de voortzetting van hoofdstuk 15 en is er van een breuk geen sprake. De aanleiding tot het betoog was het gemopper van Israëls godsdienstige leiders: “Deze ontvangt zondaars en eet met hen” (Luk. 15:2). Dat onderwerp wordt in hoofdstuk 16 niet losgelaten, maar vastgehouden. Het verhaal van de onrechtvaardige

rentmeester gaat immers over een man die de debiteuren van zijn baas hartelijk ontvangt en tegen hen zegt: “Ik gooi het met jullie op een akkoordje, laten we valsheid in geschrifte plegen, dan komen jullie er goed van af” (Luk. 16:5-7). Het verband met het gemopper van de Farizeeën is duidelijk. Van zo’n rentmeester kan met recht worden gezegd: “Deze ontvangt zondaars en eet met hen, Hij speelt met hen onder één hoedje”.

In de uitleg van het verhaal van de rentmeester behoort met dit verband rekening te worden gehouden. De Here hield zich nog steeds bezig met de kritiek van de Farizeeën en de Schriftgeleerden. Alleen richtte Hij zich niet langer tot hen, maar tot Zijn discipelen.

Vier gelijkenissen, of vijf?

Toen de Here het verhaal van de rentmeester had verteld, kwamen de Farizeeën opnieuw in beeld. Want die begonnen Hem te beschimpen (Luk. 16:14). En Hij sprak hen daarom opnieuw toe (Luk. 16:15). Na enkele inleidende opmerkingen (Luk. 16:15-18) vertelde Hij hun het verhaal van de rijke man en de arme Lazarus (Luk. 16:19-31). Ook dit verhaal mag niet worden losgemaakt uit het tekstverband.

Volgens de gangbare uitleg van deze geschiedenis zou de Here onderwijs hebben willen geven over het leven na de dood en het droevige of vreugdevolle lot dat mensen in dat toekomstige bestaan zal treffen. De boodschap van het verhaal zou zijn dat wie het in het hier en nu rijk is en zich maar weinig bekommert om de armen in het hiernamaals pijn moet lijden. Wie in het hier en nu echter een slecht leven heeft, zal in de toekomst worden vertroost.

Bij deze uitleg is het verband tussen het verhaal van de Here en het geschimp van de Farizeeën niet duidelijk. Israëls godsdienstige leiders waren weliswaar rijk en geldzuchtig (Luk. 16:14), maar tollenaars en zondaren waren dat ook! (Luk. 5:29, 19:2). Wie de gangbare uitleg aanvaardt, kan niet begrijpen waarom de Heiland dit verhaal juist aan de Farizeeën vertelde. In feite had elke volwassene uit Zijn gehoor de boodschap dan ter harte kunnen nemen.

Maar... *is* de gangbare verklaring van Luk. 16:19-31 wel juist? In die verklaring wordt er aan de inleidende opmerkingen van de Here (Luk. 16:15-18) en aan allerlei details uit Zijn verhaal geen aandacht besteed. Waarom sprak Hij over het binnendringen van het koninkrijk van God met geweld (Luk. 16:16)? En waarom noemde Hij het gebod in de wet dat een man zijn

vrouw niet mag verstoten (Luk. 16:18)? Waarom ging de hoofdpersoon in Zijn verhaal “gekleed in purper en fijn linnen” (Luk. 16:19)? Waarom duidde de Verteller hem aan als “een rijk mens”, terwijl Hij de bedelaar “Lazarus” noemde (Luk. 16:19-20)? Waarom lag de arme aan de “voorpoort” (Luk. 16:20)? Waarom was hij “vol zweren” (Luk. 16:21)? Waarom sprak Abraham de rijke aan als: “Kind” (Luk. 16:25)? En waarom had de rijke man vijf broers (Luk. 16:28)? Waarom precies vijf, en geen drie, of zeven?

Een goede uitleg van de geschiedenis moet duidelijk maken waarom de Here Jezus dit verhaal vertelde aan de Farizeeën, hoe het in verband stond met hun gemopper, en waarom de vertelling zoveel details bevat die op het eerste gezicht overbodig schijnen.

Na vijf verhalen een slotwoord

Zelfs na het vertellen van de geschiedenis van de rijke man en Lazarus was de Here nog niet uitgesproken. Hij richtte het woord opnieuw tot Zijn discipelen (Luk. 17:1). In een afsluitend slotwoord sprak Hij over “aanleidingen tot vallen” (Luk. 17:1-4) en, naar aanleiding van een vraag van de discipelen (Luk. 17:5), over “doen wat men behoort te doen” (Luk. 17:6). Daarbij vertelde Hij nog een zesde gelijkenis, over “onnutte slaven” (Luk.17:7-10). Pas daarna reisde Hij verder naar Jeruzalem (Luk. 17:11). In Luk. 17:10 eindigt het betoog dat in Luk. 15:1 was begonnen.

Er is een duidelijk verband tussen dit slotwoord van de Here en de omstandigheden die de aanleiding voor Zijn redevoering vormden. “Aanleidingen tot vallen” waren immers gegeven door de mopperende Farizeeën en Schriftgeleerden (Luk. 15:2). En “doen wat je behoort te doen” betekent gezien het tekstverband: Je broeder zijn zonden vergeven en hem hartelijk ontvangen indien hij berouw heeft.

We zouden de structuur van Luk. 15:1 tot Luk. 17:10 daarom als volgt kunnen weergeven:

- A. "Al de tollenaars en de zondaars kwamen" (15:1-2)
 - B. "En de farizeeën en de schriftgeleerden mopperden" (15:2)
 - TOT DE FARIZEEËN EN DE SCHRIFTGELEERDEN (15:3):
 - Een mens zoekt een verloren schaap (15:3-6)
 - Uitleg (15:7)
 - Een vrouw zoekt haar verloren drachme (15:8-9)
 - Uitleg (15:10)
 - Een vader ziet uit naar zijn verloren zoon (15:11-32)
 - TOT DE DISCIPELEN (16:1):
 - Een rijk mens had een rentmeester (16:1-8)
 - Commentaar (16:9-13)
 - TOT DE FARIZEEËN (16:14-18, zie m.n. vs.15):
 - Een rijk mens en een arme Lazarus (16:19-31)
 - TOT DE DISCIPELEN (17:1):
 - B. "Aanleidingen tot vallen" (17:1-2)
- A. "Als hij... tot u terugkeert... zult u hem vergeven" (17:3-10)

Er is een verband tussen het begin van het betoog en het slot. De elementen A komen overeen, evenals de elementen B. Uit de structuur van de tekst blijkt bovendien dat het verhaal van de rijke man en Lazarus correspondeert met de verhalen over het zoeken van het verlorene, vooral de gelijkenis van de verloren zoon. Al die verhalen waren immers gericht tot de Farizeeën. Uit de opbouw van de tekst blijkt ook dat het verhaal van de onrechtvaardige rentmeester overeenkomst heeft met de gelijkenis van de slaaf (Luk.17:7-9). Die twee verhalen waren immers gericht tot de discipelen.